

Protesten ved Søren Kierkegaards Begravelse¹

af SKAT ARILDSSEN

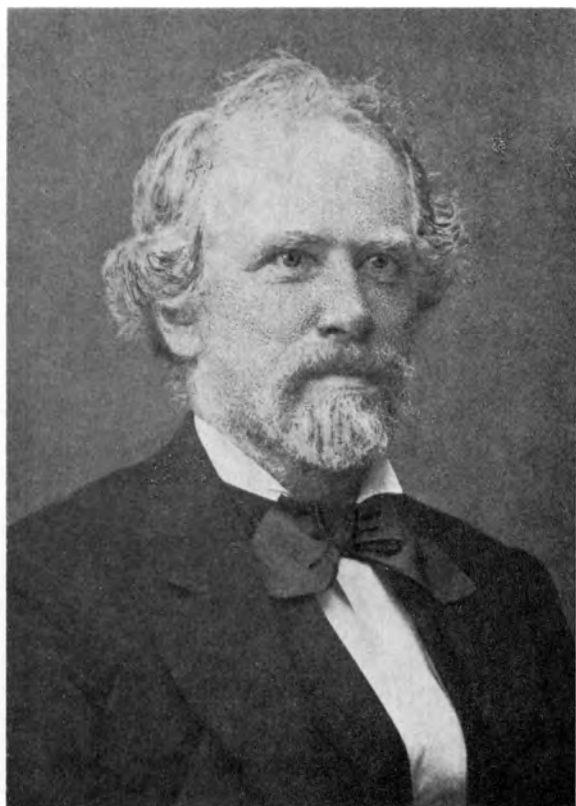
I Protesten og et retsligt Efterspil.

Den 30. Januar 1854 døde *Biskop J. P. Mynster*. Søndagen før Begravelsen holdt *Professor H. L. Martensen* som Hofprædikant i Christiansborg Slotskirke en Prædiken, der formede sig som en Mindetale over den Afdøde, der mindedes som et af de kristne Sandhedsvidner. Talen blev som bekendt for *Søren Kierkegaard* Anledning til en flammende Indsigelse, »Var Biskop Mynster et »Sandhedsvidne«, et af »de rette Sandhedsvidner« – er dette Sandhed?« Spørgsmaalet besvaredes benægtende i denne Avisartikel, der blev offentliggjort i »Fædrelandet« den 18. December 1854. Artiklen, der foruden at være Helligbrøde mod den Afdøde tillige indeholdt en personlig Fornærmelse mod Martensen, blev af denne besvaret værdigt, men afvisende i »Berlingske Tidende« den 28. December. Fejden med Martensen blev Indledning til Kierkegaards *Polemik* i »Fædrelandet« og Flyvebladene »Øieblikket« rettet *imod den »officielle Kristendom«*, en Polemik, der i Monarkiet vakte mere Forargelse og Modsigelse end Tilslutning. Hans Sygdom og paafølgende Død paa Frederiks Hospital Søndag Aften den 11. November 1855 satte Punktum for Forfatterskabet, men ikke for Kirkestormen, som Epigonerne og Eftersnakkerne søgte at fortsætte.²

Havde Forfatterskabet før 1854 gjort SK's Navn kendt i vide Kredse i Ind- og Udland ogsaa gennem Bladartikler og Oversættelser, gjorde Angrebet paa »den officielle Christendom« (Decbr. 1854 – Novbr. 1855) sin Forfatter kendt i de allervideste Kredse i Kongeriget og Hertugdømmerne, i Norge,

¹ Efter velvillig Tilladelse fra Stadsarkivar, Dr. phil. Sigurd Jensen, Københavns Stadsarkiv, Raadhuset, offentliggøres her i »Kierkegaardiana« i udvidet Skikkelse nærværende Afhandling, som oprindeligt blev publiceret i »Historiske Meddelelser om Staden København og dens Borgere« 3. Rk. IV. Kbh. 1941, S. 448–72.

² En udtømmende Skildring af Kirkestormens Forløb og Følger foreligger endnu ikke.

Læge Henrik Sigvard Lund.

Foto ca. 1880.

Velvilligt udlånt af fru Ingeborg Warming.

Sverige og Tyskland dels i Presse, Periodica og større eller mindre selvstændige Publikationer, dels ved Oversættelser. Det er næppe meget overdrevent, naar Forfatteren, daværende Provst i Haderslev, *H. P. Kofoed-Hansen* (1813–93) – den første danske Præst i Monarkiet, som 1856 offentligt billigede SK's Kristendomsforkyndelse – kunde skrive, at ligemeget hvor man opholdt sig, var »Raabet saa stærkt, at det drønedes overalt i Landet og satte alle Gemytter i Bevægelse«. ³ Ja, saa voldsom var Explosionen, at Kirkekampen kom til at strække sig over 2 Perioder, Opgøret 1854–57 og Efterdønningerne 1857 og følgende Aar.

Dødsfaldet var, som Filosofen H. Brøchner skriver, en Begivenhed, der satte Folk i en Bevægelse, som den Afdøde selv ikke vilde vurdere højt. ⁴ Pressen afspejler de Stemninger og Standpunkter, som Begivenheden fremkaldte i Offentligheden. Af de konservative Blade bringer »*Berlingske Tidende*«, Martensens Organ, ingen Omtale af Kierkegaard, som »*Flyve-Posten*« efter en kort Notits om Dødsfaldet ⁵ derimod vier en forsigtig Nekrolog, der kaster en Overbærenhedens Kaabe over Kirkestormeren, hvis Død betragtes som et Tab for Nationen, og hvis forbavsende Produktivitet og tidligere Forfatterskabs rosværdige Sider aabent indrømmes og anerkendes. ⁶ En lignende Holdning indtager »*Kjøbenhavnsposten*«, der iøvrigt antager i hans sidste Levetids Helbredstilstand at finde et undskyldende Moment for Kirkefejden. ⁷ Det specielt københavnske Bourgeois-Organ, det national-liberale »*Dagbladet*«, bragte den smukkeste af samtlige Nekrologer, der uden at fortie det ufuldkomne og ensidige hos Kierkegaard betoner det indholdsrige, det vidt og dybt i Samtid og Eftertid indgribende i hans Liv. Han regnes i Række med Danmarks i Løbet af faa Aar døde Storheder, Thorvaldsen, Ørsted, Oehlenschläger og Schouw. »I Danmarks, i Literaturens og i Kirkens Historie vil Søren Kierkegaard indtage en fremragende Plads ...« ⁸ Det betydeligste Oppositionsblad, »*Fædrelandet*«, Kirkestormerens eget Organ, bragte mærkværdigt nok kun en meget kort, men selvfølgelig ganske kritikfri, Notits om »Danmarks største religiøse

³ P. P. Jørgensen: *H. P. Kofoed-Hansen*. Kbh. 1920, S. 504, 462 flg.; 455.

⁴ Brev 2/12 1855 fra H. Brøchner til Chr. Molbech, Hans Brøchner og Chr. K. F. Molbech, En Brevvexling. Kbh. 1902, S. 174.

⁵ *Flyve-Posten* 1855/Nr. 264 (13/11).

⁶ smst. Nr. 267 (16/11).

⁷ *Kjøbenhavnsposten* 1855/Nr. 265 (13/11).

Forfatter«, hvis Navn bortset fra to Tilfælde iøvrigt gennem hele Aaret 55 ganske beherskede Bladets Rubrik om kirkelige Forhold.⁹

Af samtlige Aviser er Bondevennernes Blad, »Morgenposten«, udtalt anti-kirkelig. Dagen før Kierkegaards Død var Forsidens Leder i Nekrologens Stil, selvfølgelig med begejstret Tilslutning viet Kirkestormeren, hvis »Øieblikket«, »rige paa Tanker og rige paa Mod«, vil læses og virke langt ud over Øjeblikket. Han har afsløret vort hele Kirkevæsens »gyselige Hulhed og Usandhed«. Den danske Kirke i dens nuværende Skikkelse hverken kan eller bør bestaa længere; »det bør være enhver Kristens Pligt at arbejde paa at faa den hele Bygning med samt dens privilegerede Præsteskab omstyrtet jo før jo heller«. Kierkegaards Værk vil ikke ophøre med hans Død.¹⁰ Garantien herfor er efter Bladets Nekrolog de Menighedsmedlemmer, der vakttes af »Tordenrøsten«, som Præsterne efter en kort Forskrækkelse »i beregnende Klogskab« atter lukkede deres Øren for.¹¹ Dagen før Begravelsen advarede »Morgenposten« med Undtagelse af den Afdødes Broder, Sognepræst P. C. Kierkegaard, Præsterne mod »al betalt eller gratis Ligtalen« ved Kirkestormerens Grav: Lovtale vil opfattes som Hykleri og Ironi, Dadel som Skumleri, der vil vække Forargelse, maaske endog Skandale.¹² – Dødsfaldet gav iøvrigt Genlyd ikke blot *ude over Land*, hvor Provinspressen ofrede Begivenheden fremtrædende Plads i de smaa lokale Blade,¹³ men ogsaa i *Norge*¹⁴ og *Sverige*, hvor Budskabet virkede som en »Jordbäfnings« paa den dannede Almenhed,¹⁵ der havde noget Kendskab til »det skandinaviske Nordens største religiøse Forfatter«.¹⁶

⁸ Dagbladet 1855/Nr. 268 (14/11).

⁹ Fædrelandet 1855/Nr. 264 (12/11).

¹⁰ Morgenposten 1855/Nr. 263 (10/11).

¹¹ smst. nr. 267 (14/11).

¹² smst. Nr. 270 (17/11). – Det af Bondevennen J. A. Hansen udgivne »Folkebladet« 1855/Nr. 264 (15/11) bragte »Morgenposten«s S.-K.-Artikel fra 10/11 og »Fædrelandet«s Dødsnotits.

¹³ Nævnes kan »Holbæk Amts Avis« 1855/Nr. 180 (19/11), hvis Nekrolog over S. K. er moderatere i Udtryk end »Morgenposten«s, men reelt af samme Standpunkt. Det af den ivrige Deltager i S. K.-Striden i Haderslevvegnen, *Pet. Chr. Koch* udgivne Blad, »Dannevirke« 1855/Nr. 269 (15/11) bragte foreløbigt Eftertryk af Nekrologen i »Dagbladet« Nr. 268. – Om P. C. Koch og S. K., jvf. P. P. Jørgensen: H. P. Kofoed-Hansen, Kbh. 1920, S. 457 flg.

¹⁴ Christiania-Posten 1855/Nr. 2591 (23/11) (Eftertryk af Nekrolog i Dagbladet 1855/268).

¹⁵ W. Rudin: Sören Kierkegaards person och författarskap. Stockh. 1880, S. 328.

¹⁶ »Aftonbladet« 1855/Nr. 269 (16/11), cit. af »Fædrel.« 1855/Nr. 272 (21/11) og »Dagbl.« 1855/Nr. 274 (21/11), hvorfra den svenske Nekrolog omtales i Provinspressen, f. Ex. »Holbæk Amts Avis« 1855/Nr. 182 (23/11).

Som Dødsfaldet saaledes tildels blev udnyttet af visse Blade i Sensationens og den politiske Agitations Tjeneste og iøvrigt ogsaa af smarte Visemagere, der ved sentimentalt og hyklerisk at røre de rette Strenges søgte at slaa Mønt paa Ugens største Begivenhed,¹⁷ saaledes blev *Begravelsen* i endnu højere Grad det staaende Samtaleemne og et enestaaende brugbart Stof for den venstreorienterede Del af Pressen.

Da SK havde boet sine sidste Leveaar i en Ejendom i nuværende Skindergade Nr. 38, altsaa i Vor Frue Sogn, var det kun ganske naturligt, at Afdødes Familie, som iøvrigt havde været Biskop J. P. Mynsters Tilhørere, ønskede, at Begravelsen skulde finde Sted fra Vor Frue Kirke. Højtiden blev fastsat til Ugedagen efter Dødsfaldet, Søndag den 18. November Kl. 12,30.¹⁸ Stiftsprovst E. C. Tryde har aabenbart forstaaet, hvor angribeligt Arrangementet var: at lade »Kirkestormeren«s Jordefærd foregaa fra Rigets Hovedkirke og paa en Søndag. »»Varmt og indtrængende«« skal han have forsøgt at faa Familien til at ændre Bestemmelsen, men forgæves.¹⁹

Før nærmere Omtale af Sørgehøjtiden vil det ikke være uden Interesse at erfare, *hvem der paa Begravelsesdagen stod paa Københavns Prædikestole*, til Belysning af aandelig Arv og kirkeligt Standpunkt hos et Udvalg af Hovedstadens Præsteskab. Her skal kun nævnes enkelte Navne med Forbigaaelse af tysk-, engelsk- og fransk protestantisk og katolsk Præsteskab.²⁰

I Christiansborg Slotskirke prædikede til Højmesse Hofprædikant, Biskop *H. L. Martensen* Kl. 10. Paa samme Tid prædikede i Vor Frue Kirke 1. residerende Kapellan, *A. N. C. Smith* (1797–1863), til Aftensang 2. residerende Kapellan, daværende lic. theol., senere Dr. theol., Stiftsprovst *P. C. Rothe* (1811–1902), en fint kultiveret, praktisk meget virksom Præst, betydeligere som Lejlighedstaler end som Prædikant, værdsat Sjaelesørger og Familiepræst og iøvrigt Hovedmanden for Indførelsen 1853 af den liturgiske Juleaftens-

¹⁷ De to anonyme Pjecer er: »Søren Kierkegaards sidste Timer« (Kbh. 1855), et »Digt«, der solgtes til Fordel for en fattig Familie med 7 uforsørgede Børn (!), og »Hvem følger i Kierkegaards Fodspor? Et Ord til Overveielse for hans Tilhængere«. Kbh. [1855].

¹⁸ Carl Weltzer: Peter og Søren Kierkegaard. Kbh. 1936, S. 273.

¹⁹ Berl. Tid. 1855/Nr. 272 (O. 21/11: »Spørgsmaalet om Dr. S. K.'s Begravelse«). Bladet anfører udtrykkeligt, at dets Oplysning skyldes en »fuldkommen paalidelig Kilde«.

²⁰ Prædikantlisten i Kbh.'s Dagspresse, f. Ex. Fædrelandet 1855/Nr. 269 (Lø. 17/11), S. 1130.

gudstjeneste med Musik af J. P. E. Hartmann. Han var nært tilknyttet Mynster, afgjort Discipel af Martensen og i Gæld til Professor H. N. Clausen. Paa Udenlandsrejsen som Kandidat fik Berlineropholdet 1841–42 og især Filosofen F. W. J. Schellings Forelæsninger størst Betydning for ham. Her omgikkes han iøvrigt dagligt SK, der en Tid paavirkede ham ret dybt, og plejede senere en Tid Omgang med Filosofen Rasmus Nielsen i dennes tidligere Periode. Teologisk maa P. C. R. dog karakteriseres som Repræsentant for en bekendelsestro, luthersk-evangelisk Højkirkelighed og Afstandtagen fra den Grundtvigske Retning.²¹

Vor Frues Sognepræst, Stiftsprovst, Dr. theol. *E. C. Tryde* (1781–1860) prædikede ikke den Dag, men medvirkede ved SK's Begravelse om Middagen. Som Student havde han været Tilhører ved Henrik Steffens's berømte Forelæsninger i København 1803, var Livet igennem filosofisk interesseret, spekulativ i sin Teologi, naiv i sin Tyrkertro paa Hegels Filosofi, kirkelig og teologisk nærmest af den Mynsterske Retning, en aandfuld og inciterende Vært i sit Hjem, som blev Centrum for en stor Kreds af Intelligensen. Irenisk og mæglende anlagt kunde han trods sine Særstandpunkter bevare Venskabet med Mynster fra de unge Aar og Sympatien for Grundtvig i hans Kamp for positiv Kristendom. Derimod skilte dybe religiøse Meningsforskelle ham fra SK. Han var en administrativ Dygtighed, stærkest i sin personlige Paavirkning af Mennesker, meget søgt Prædikant og Sjælesørger især for Intelligensen og Husven specielt for Københavns kultiverede Borgerskab, saaledes det Heibergske Hus.²²

I Holmens Kirke varetoges Højmessen af Provst, Dr. theol. *B. Münter* (1794–1867), en af Hovedstadens mest ansete Prædikanter og Sjælesørgere, hvis ualmindelig personlig stærke Indflydelse væsentligt var begrænset til hans egen Levetid. En omfattende Præstegerning hindrede ham i at fortsætte Studier og Forfatterskab fra de yngre Aar. Et Begreb om hans Sans for Sproget og for den maritime Ungdoms aandelige Velfærd og hans kontaktskabende Evne giver hans meget brugte og værdsatte, i bedste Forstand etatsprægede, uden for Søofficersstanden ukendte, oprindelig saakaldte »Morgen- og Aftenbønner for

²¹ Bj. Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie. II. Kbh. 1929–30, S. 357 flg. – Levnedbeskrivelser af de ved Kjøbenhavns Universitets 400 Aarsfest promoverede Doktorer og Licentiat. Kbh. 1879, S. 118 flg. –

²² Bj. Kornerup: anf. V., S. 348 flg.

de Kongelige Søcadetter. (Efter Chefens Opfordring forfattede af Dr. Münter og trykte som Manuscript). Kjbhvn 1838«, som i den senere Aarrække dog kun blev oplæst ved den daglige Morgenandagt paa Søværnets Officersskole helt frem til Efteraaret 1969, iøvrigt det eneste Arbejde af hans meget begrænsede opbyggelige Forfatterskab, som har bevaret hans Navn op til vore Dage.²³ Som Svoger til J. P. Mynster og hørende til dennes Kreds maa han utvivlsomt nærmest betragtes som ortodoks teologisk og kirkeligt à la Svogeren.

Paa »Helliggeistes«, altsaa Helligaandskirkens Prædikestol stod Provst C. Pram Gad (1801–77), en tør, alt andet en aandfuld Prædikant, teologisk præget af Tidens liberale Retning og især knyttet til Professor H. N. Clausen, som ældre temmelig rationaliserende.²⁴ – I Trinitatis Kirke prædikede til Højmessens den ordinerede Kateket J. Nielsen (1811–94), senere Sct. Pauls Kirkens første Sognepræst; til Aftensang daværende residerende Kapellan, Dr. phil. P. F. A. Hammerich (1809–77), Forfatter og Kirkehistoriker, som Teolog og Politiker en selvstændig Discipel af Grundtvig. – I Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn talte den residerende Kapellan, Dr. phil. J. S. Bloch-Subr (1807–76), Legatstifter, meget produktiv Forfatter og yndet Lejlighedstaler. Teologisk havde han som ung ikke blot staaet Professor H. N. Clausen nær, men endog dennes Fader, Stiftsprovst H. G. Clausen, den kirkelige Rationalismes Hovedskikkelse herhjemme. Senere indtog han et ortodokst Standpunkt à la Mynster, der ogsaa formelt kom til at præge ham.²⁵ – Til Aftensang prædikede hans fuldstændige Modsætning, Sognepræst P. A. Fenger (1799–1878), som lige fra »Kirkekampen«'s første Tid mellem Grundtvig og H. N. Clausen 1825 havde staaet paa Grundtvigs Side og var blevet dennes nære Ven.²⁶

I Garnisons Kirke prædikede om Formiddagen den meget søgte og kultiverede Vækkelsesprædikant og Sjælesørger, daværende residerende Kapellan, senere Sognepræst sammesteds og Dr. theol. N. G. Blædel (1816–79), en central Præstesikkelse i det københavnske Kirkeliv i en Menneskealder, vel ingen

²³ I senere Udgaver af Bønneheftet blev Aftenbønnerne strøget og Titlen forandret til »Morgenbønner for Søofficersskolen. Af Dr. theol. B. Münter (1794–1867). Kbhvn. 1838. Optryk 1948«. (9 S: 8°). (Velvilligst Meddelelse 26/9 1970 fra 1. Rkp. v/ Bremerholms Kirke, Kbhvn., Dr. theol. Børge Ørsted).

²⁴ Bj. Kornerup: Helligaandskirken i København. Kbh. 1949, S. 278 flg.

²⁵ Bj. Kornerup: anf. V., S. 281 flg. – jvf. s. F.: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie II, S. 341 flg.

²⁶ Fr. Barfod: P. A. Fenger. Kbh. 1878, S. 17 flg. 62 flg., 119 flg.

original Aand, men en artistisk anlagt og afgjort dialektisk og eklektisk Begavelse, som i Studieaarene (dimitteret 1836) i Studenternes toneangivende Glansperiode hørte Prædikanterne J. P. Mynster og B. Münster, E. C. Tryde og J. H. Paulli (1809–65) – den sidste Mynsters Svigersøn og Martensens Ungdomsven – og ikke saa sjældent Grundtvig. Let bevægelig og meget modtagelig fulgte han Universitetsforelæsninger med særligt Udbytte hos saa forskellige Professorer som Martensen, H. N. Clausen og M. H. Hohlenberg samt Rasmus Nielsen. Til Martensen og Clausen stod han Livet igennem i Gæld. Som ung og yngre stod han den Grundtvigske Aandsretning og Vennekreds nær, senere blev han stærkt paavirket af SK, der ca. 1850 gjorde ham til Vækkelsesprædikant. Under »Kirkestormen« tog han dog Afstand fra SK og sluttede sig nærmere til Martensen.²⁷

Til Aftensang talte i Garnisons Kirke *H. Ipsen* (1813–76), Præst i Citadellet, efter at have varetaget Formiddagstjenesten i Kastelskirken.

I Vartov Kirke prædikede *Grundtvig* og i Almindeligt Hospital Kl. 8,30 og i Abel Cathrines Stiftelse Kl. 11 *J. N. Lange* (1814–65), dybt aandsbeslægtet med og livsvarigt paavirket af SK, som han ogsaa personligt havde kontakten, men særpræget og selvstændig i Tilegnelsen. Han er blevet karakteriseret som den anden danske Præst, der som sin Ven gennem Livet, den førnævnte H. P. Kofoed-Hansen 1857 offentligt billigede SK's Kristendomsforkyndelse. Lange synes at have været Præst og Sjælesørger for adskillige unge Teologer under »Kirkestormen« og senere. Som Eksempel kan nævnes den fynske, Indre Mission nærstaaende, af SK dybt paavirkede Provst *Chr. Fr. Leth* (1836–1925), der som Soraner (dimitteret 1856) interesseret havde læst SK's Artikler i »Fædrelandet« og som Student hørte Langes Forkyndelse. Ja, han mente endog, at Lange var »den eneste Præst i København, der klart og bestemt stod paa SK's Standpunkt«.²⁸ Ogsaa Harald Høffding (1843–1931) har som teologisk Student (dimitteret 1861) under SK-Studier i en for ham personligt bevæget Periode hørt Langes Prædikener.

²⁷ W. Hjort: Nikolaj Gottlieb Blædel, Nyborg 1881, S. 52, 15, 13, 9, 11, 16, 19–21; 153; 53, 74, 86, 108, 153 (SK). – Levnedbeskrivelser af de ved Kjøbenhavns Universitets 400 Aarsfest promoverede Doktorer og Licentiat. Kbh. 1879, S. 105 flg. –

²⁸ P. P. Jørgensen: anf. V., S. 501 flg. (504); 18 flg. – Paul Nedergaard: Dansk Præste- og Sognehistorie 1849–1949 (1956). Kbh. 1956, III, S. 167.

Hvorledes forløb saa »Kirkestormeren«s sidste Rejse?

Det første Vidnesbyrd herom stammer fra den aarhundredaargamle, mindre-rige Bispegaard i København. Fra den røde Murstensbygningens Vinduer er der fri Udsigt over den lige foranliggende Frue Plads med Metropolitanskolens Bygning i Pladsens Baggrund, med Universitetet til venstre og Vor Frue til højre. Her har været fortrinlig Lejlighed til at følge Begivenhederne uden for Kirken hin Novembersøndag. Hvad har man set? Hvad har man hørt?

Søndag Eftermiddag efter Jordefærden skriver *Martensen* dybt forarget over Begravelsen et *Brev til* sin gamle Discipel fra Professortiden og sin mangeaarige trofaste og forstaaende Ven, Sognepræsten i Hunseby, Lolland-Falsters Stift, *L. Gude* (1820–95), senere Domprovst i Roskilde, som iøvrigt 1851 anonymt havde udsendt et lille Skrift, »Om Magister S. Kierkegaards Forfatter-virksomhed. Iagttagelser af en Landsbypræst«.

Af Brevet skal følgende citeres:

»Idag er da Kierkegaard bleven begravet fra Frue Kirke med et stort Følge (fuld Musik! Ironie!). Noget saa *takløst* fra Familiens Side som at lade ham begrave paa en *Søndag*, midt imellem to Gudstjenester, fra Landets *Hovedkirke*, kjender man neppe Mage til. Det kunde imidlertid ikke efter Loven forhindres, men havde kunnet være forhindret ved *Conduite*, hvilken imidlertid her som ved alle Leiligheder, hvor den udkræves, manglede Tryde.²⁹ Hans Broder³⁰ talte i Kirken (som Broder, ikke som Præst). Hvad og hvorledes han har talet, veed jeg endnu aldeles ikke. Bladene ville nu for det første være fyldte med disse Begravelsehistorier. Følget skal isærdeleshed have været unge Mskr og en Masse obscure Personer.³¹ Af honoratiores var der, saavidt vides, Ingen med mindre man hertil vil regne R. Nielsen³² og Mag. Stilling.³³

Martensen fortsætter saa med at skrive om andre Emner, men faar pludselig

²⁹ ∴ Stiftsprovst E. C. Tryde (1781–1860).

³⁰ Dav. Sognepræst i Pedersborg og Kindertofte, Roskilde Stift, senere Biskop over Aalborg Stift, P. C. Kierkegaard (1805–88).

³¹ »Folkevennen. Et Ugebl. t. Oplysn. f. Menigmand« 1855/Nr. 9 (Fr. 7/12) anslog dristigt Sørgekaren til »maaske 5 à 6000 Mennesker«. (!!!).

³² ∴ Professor i Filosofi Rasmus Nielsen (1809–84), Martensens bitre Modstander i Striden om hans dogmatiske Hovedværk, »Den Christelige Dogmatik« (Kbh. 1849). jvf. Skat Arildsen: H. L. Martensen. I. Kbh. 1932, S. 247 flg. –

³³ ∴ Filosofen, Dr. phil. P. M. Stilling (1812–69), som fornævnte Rasm. Nielsen Martensens bitre Modstander i samme Strid. jvf. Skat Arildsen, anf. V., S. 256 flg. –

Efterretning om et Oprin ved Graven paa Assistents Kirkegaard og fortsætter saa Skriveriet i forstaaelig Harme:

»I dette Øieblik erfarer jeg, at der ved Graven har været et stort Skandal, idet en Søstersøn af Kierkegaard en Herr stud. Lund,³⁴ efter at Tryde havde forrettet Jordspaaastelsen, stod frem med Øieblikket og det N. T. som Sandhedsvidne imod Kirken, der »for Betaling« havde begravet S. Kd. o. s. v.

– Jeg har det endnu ikke ad officiel Vei. Men det har været en stor Forargelse, der, saavidt jeg kan see, maa give Anledning til *alvorlige* Skridt.

Deres

H. Martensen.«³⁵

SK's Begravelse kom i Dagene fremover til at afgive rigt Stof til Dagspressen og blev Anledning til »Sag« i Administrationen og Retsvæsenet.

I en kort, farveløs og rent refererende Notits fortalte »Berlingske Tidende« om Kierkegaards Jordefærd fra den overfyldte Frue Kirke, hvor Broderen P. C. Kierkegaard talte, til Assistents Kirkegaard, hvor Stiftsprovst E. C. Tryde forrettede Jordpaakastelsen. Derefter holdt den Afdødes Søstersøn, Lægen H. S. Lund, i Nærværelse af den store Sørgekare en Tale, protesterende imod, at Onklen var blevet begravet af »den officielle Kirke«; en Tale, han ikke lod sig afholde fra, skønt Tryde forinden havde mindet ham om, at Loven ikke tillod Uordinerede at tale paa Kirkegaarden.³⁶ – Et Par Dage efter gav Bladet sit Indlæg i den offentlige Diskussion, som Begravelsen straks havde fremkaldt. »Berlingske« fandt det i Betragtning af Afdødes hele Liv og Virke nok saa »passende og sømmeligt«, om Begravelsen var foregaaet i Stilhed en Søgnedag fra Frederiks Hospital. Forargelsens Kilde er ikke, at han blev kirkeligt begravet, men at han blev begravet fra Vor Frue paa en Søndag, skønt Tryde rettidigt havde gjort Familien opmærksom paa det uheldige Arrangement. Under disse Forhold bliver Søstersønnens »saa oprørende Opræden« dobbelt ubegribelig. Det maa haabes, at Kultusminister C. C. Hall vil vide at hævde ogsaa Folkekirken i »den uforstyrrede Udøvelse af sine hellige Handlinger, saaledes som Staten bør værne om den for ethvert Troessamfund i Landet.«³⁷

³⁴ ∅: Henrik Sigvard Lund (1825–89), da prakt. Læge i København. –

³⁵ Biskop H. Martensens Breve. I Breve til L. Gude 1848–1859. Kbh. 1955, S. 151 flg.

³⁶ Berl. Tid. 1855/Nr. 269 (Ma. Morg. 19/11); Nr. 270 (Ma. Aft. 19/11) bragte Referat af Sognepræst P. C. Kierkegaards *Ligtale*.

³⁷ Berl. Tid. 1855/Nr. 272 (21/11).

»Flyve-Posten« undgik forsigtigt i sin yderst kortfattede Notits om Jordefærden at nævne det opsigtvækkende Optrin³⁸ vel for ikke at give Sagen en uønsket Offentlighed, men følte sig dog opfordret til nogle Dage efter at give sit lidenskabsløse og upartiske Bidrag til den standende Diskussion. Bladet billigede ganske Tid og Sted for den prunkløse Begravelse, men fandt, at Læge Lunds Optræden var aldeles umotiveret og meningsløs efter Jordpaakastelsen, ligesom han gik altfor vidt, naar han »i de haardeste Ord mod Geistligheden protesterede mod den stedfundne Begravelse«.³⁹ – Værdig i Form og rammende i Vurdering tager »Kjøbenhavnsposten« bestemt Afstand fra al Lovprisning af Kierkegaard og fra al Tale om at fortsætte hans Gerning, der har lydt i Blade som »Fædrelandet«, »Dagbladet« og »Morgenposten«, saavel som fra den »sørgelige og forargelige Scene«, Protesten mod den kirkelige Begravelse, som den Afdøde har faaet. Hans formentlige Tilhængere røber en fuldstændig Misforstaaelse af Læremesteren, deres Ord og Optræden er i Virkeligheden den strengest tænkelige Kritik over Kirkestormeren. Forhaabentlig bliver det hans tidligere Skrifter, som »længst vil overleve ham og skaffe ham et bedre Minde end det, der nu rejses ham af dem, mod hvem han selv vilde have været den første til at protestere, om han havde kunnet høre deres Raaben paa hans Navn«.⁴⁰

Kortfattet, men taktfuldt, som man kunde vente det, nævnte »Dagbladet«, at efter Jordpaakastelsen »protesterede en Person af Følget i et Foredrag imod Anvendelsen af de sædvanlige Ceremonier som formentlig stridende imod den Afdødes Ønske«.⁴¹ Noget udførligere omtalte »Fædrelandet« Sørgehøjtiden i den af »Tusinder« (!) fyldte Frue Kirke, der bortset fra de manglende Sørge-dekorationer saa ud ganske som ved Thorvaldsens, Oehlenschlägers og Ørsteds Jordefærd; men Valget af Tid og Sted for denne Højtid syntes beregnet som Protest mod den Afdøde, medmindre hele Arrangementet var sket med en »mærkværdig Taktløshed«. Efter Begravelsens Afslutning protesterede H. Lund imod den kristelige Begravelse, man havde givet hans Onkel og Ven, skønt denne paa det bestemteste havde sagt sig løs fra det officielle Kirkesamfund, hvad han motiverede med Citater fra Ny Testament og Kierkegaards sidste

³⁸ Flyve-Posten 1855/Nr. 269 (19/11).

³⁹ smst. Nr. 272 (22/11).

⁴⁰ Kjøbenhavnsposten 1855/Nr. 272 (21/11).

⁴¹ Dagbladet 1855/Nr. 272 (19/11).

Skrifter, hvorpaa Tryde gjorde Indsigelse mod Lunds Ret til at tale paa Kirkegaarden.⁴²

Det største, mest dramatiske og agitatoriske og tillige udpræget kirkefjendtlige Referat af Jordefærden bragte selvfølgelig »Morgenposten«, som hverken glemte at give Martensen Smaahib eller at udtale Ringeagt for Præsteskabet, der vel aldrig havde spillet »en ynkeligere Rolle« end ved Kierkegaards Begravelse. Det var alt »et stærkt Stykke«, at Kirkestormeren fik en kirkelig Begravelse. Kun een stod den Dag med Palmerne, nemlig Lund, den Afdødes »begaavede Nevø, en ung, stille, fordringsløs Mand«, der i Indignation over »det kirkelige Komediespil« med Ny Testament og »Øieblikket« slaaende paaviste »det Skammelige og Forargelige« i Sørgehøjtid. »En Mand, der havde erklæret sig for ikke at være officiel Kristen, var knap død, før den officielle Kirke bemægtigede sig hans værgeløse Lig og slæbte afsted med det; han, som havde udlet Kirkens Ceremonier, blev ... begravet med disse af dens edfæstede Tjenere. En saadan Kirke ... var ikke Guds Kirke ... men den store Skjøge ... Geistligheden var tilfals, den gjorde alt for Penge«. Talen, der blev holdt med Karakterstyrke, Overbevisningens Kraft og naturlig Simpelhed, maatte uundgaeligt imponere, gribe og ryste enhver ærlig Mand. Et højst uhyggeligt Optrin indtraf ved Trydes forgæves forsøgte Protest i Lovens og Kirkens Navn mod det Lundske Angreb.⁴³ Dette var ensbetydende med den dybeste Forhaanelse af den officielle danske Kirke, som ikke tog til Genmæle. Hermed var det uimodsigeligt konstateret, at den herskende officielle Kristendom er »uholdbar, uden Kraft, uden Ære og uden Sympathi«.⁴⁴ Derfor er der heller intet at forsvare, som Bladet udtalte, da det vejrede Autoriteternes Indskriden i Begravelsesaffæren.⁴⁵

»Morgenposten« greb enhver tænkelig Lejlighed til at fortsætte Søren Kierkegaards Kamp for »Folkets Frigjørelse fra den »officielle Kristendom« og dens Præsters Aag«.⁴⁶ Bladet bragte Uddrag af »Øieblikket« Nr. 2, Artikel 6

⁴² Fædrel. 1855/Nr. 270 (19/11, eftertrykt i Aftonbladet 1855/Nr. 275 (23/11) og Christiania-Posten 1855/Nr. 2592 (24/11)). – Kort efter bragte »Fædrel.« (Nr. 281, 1/12) en længere instruktiv Leder, »Om S. K.'s Virksomhed som religiøs Forfatter« af r o: H. Brøchner, der skrev Artiklen i Ærgrelse over de andre Blades af Misforstaaelser prægede Omtale af S. K.'s Virke. (Brev 2/12 1855 fra Brøchner til Molbech, anf. Brevvexling S. 173).

⁴³ Morgenposten 1855/Nr. 273 (20/11).

⁴⁴ smst. Nr. 276 (23/11).

⁴⁵ smst. Nr. 277 (24/11. »Efterspil eller Forspil?«).

(»Vi ere alle Christne«),⁴⁷ Artikler om Religionsundervisning af den revolutionære Kierkegaard-Tilhænger, Haderslev-Læreren M. A. Sommer,⁴⁸ om »Rang-Forordning for »officielle« Præster« af »Chr. Jensen, Aalefanger«,⁴⁹ om Stiftelsen af Den evangelisk-lutherske Frimenighed og dennes Forfatningsudkast,⁵⁰ endvidere Aftryk af Grundlovens Bestemmelser om Religionsfrihed, Lov af 13. April 1851 om Ægteskabsindgaaelse udenfor de anerkendte Trossamfund og Lov af 4. April 1855 om Sognebaandsløsning.⁵¹ Avisen finder i »Komodie-Skriveren« C. Hostrups Udnævnelse til Sognepræst i Silkeborg-Linaa, altsaa i Springet fra Teater til Kirke, et nyt Bevis paa Sandheden i »Øieblikket«. ⁵² Men Kierkegaard har ikke levet forgæves, der er udbredt Interesse for ham, hvad bl. a. ses af de gode Priser paa Auktionen over hans efterladte Bøger.⁵³ Kort sagt: »Morgenposten«s samtlige Indlæg om Kierkegaard eller i Kirkestormerens Aand og Stil maatte give Læserne det stærkeste Indtryk af, at Døds klokkerne for Alvor ringede over »den officielle Kristendom«. – At ogsaa Provinsen saavel som Sverige og Norge gennem den lokale Presse underrettedes om Kierkegaards Jordefærd og især det opsigtvækkende Optrin ved Graven, er det vel overflødigt at nævne.

Hvordan virkede Begivenheden nu paa de kirkelige Autoriteter, først og fremmest paa *Biskop H. L. Martensen*, der betragtede Søren Kierkegaards hele Optræden som »eine sehr weitläufigte, in vielen Beziehungen unheimliche Geschichte«. ⁵⁴ Pressens Omtale af Kirkestormerens Død og Begravelse gør det forstaaeligt, at Martensen, sin biskoppelige Embedspligt tro, med Opmærksomhed, men ogsaa med stigende Uvilje nøje gav Agt paa Forholdene. Offentligt fandt han det ikke »passende« at udtale sig; det var ikke »parti égale« at skrive

⁴⁶ smst. Nr. 276.

⁴⁷ smst. Nr. 280 (27/11). Uddragene fulgte efter »Lederen«, en Mindeartikel om S. K., mærket s-h, aftr. efter »Dannevirke« 1855/Nr. 276 (23/11).

⁴⁸ *Morgenposten* 1855/Nr. 289 (6/12). – jvf. P. P. Jørgensen: anf. V., S. 458 flg. – Emil Larsen: Mogens Abraham Sommer. Kbh. 1963, S. 124 flg. –

⁴⁹ *Morgenposten* 1855/Nr. 284 (1/12).

⁵⁰ smst. Nr. 273 (20/11), 285 (2/12), 287 (4/12). – jvf. M. Neiiendam: *Frikirker og Sekter*. Kbh. 1927, S. 352 flg.; 2. Udg., ib. 1939, S. 249 flg.

⁵¹ *Morgenposten* 1855/Nr. 283 (30/11).

⁵² »Faktum er altsaa . . . : I Midten af det 19. Aarh., i Protestantismen, i Danmark forbereder man sig til Kirken ved Theatret«. (smst. Nr. 303 (20/12). – Kritiken skyldtes altsaa ikke »Kjøbenhavnsposten«, som C. Hostrup mener (Erindringer. Kbh. 1891, S. 316).

⁵³ *Morgenposten* 1856/Nr. 99 (30/4). – jvf. C. Weltzer: Peter og Søren Kierkegaard. Kbh. 1936, S. 288. – »*Folkebladet*« 1855/Nr. 268 (20/11) bragte »*Dagbladet*«s Notits (Nr. 272), men i Nr. 270 (22/11) »*Morgenposten*«s Leder (Nr. 273) om S. K.'s Jordefærd.

om Kierkegaard, som ikke mere kunde svare.⁵⁴ Men tjenstligt greb han straks ind. Allerede Dagen efter den opsigtvækkende Jordfærd *udbad* han sig Stiftsprovst Trydes *Indberetning* om de stedfundne »forfargelige Optrin . . . , krænkende for Folkekirken og Geistlighedens Værdighed«.⁵⁵

Efter *Trydes Indberetning* indledtes Højtideligheden med den sædvanlige Begravelsessalme, »Hvo veed, hvor nær mig er min Ende«, P. C. Kierkegaard talte »smukt og meget passende«,⁵⁷ en anden Salme blev afsunget og Liget ført til Assistens Kirkegaard. Straks efter den af Tryde forrettede Jordpaakastelse traadte Læge *Lund* frem ved Graven og begærede – henvendt til den maaske henved 1000 Mennesker store, væsentlig af Mellemklassen bestaaende, Forsamling – Tilladelse til at tale. Paa Trydes Forespørgsel præsenterede han sig som den Afdødes Søstersøn og fortrolige Ven og mente efter tilendebragt Begravelseshandling at have Ret til at tale. Stiftsprovsten protesterede, men blev overdøvet af »en fanatiseret Mængdes Raab« og gav efter uden at gøre Brug af det tilstedeværende Politi, hvis Hjælp han under de foreliggende Forhold betragtede som tvivlsom. – *Lund nævnte* sit fortrolige Forhold til den Afdøde og dennes Syn paa den »officielle Kristendom«, beviste af »Fædrelandet« og »Øieblikket«, hvor »bestemt og haanende« han havde udtalt sig mod Kirken og Præsterne; oplæste to Gange nogle Steder af Johannes' Aabenbaring, som han anvendte »nedsættende« om Kirken, erklærede sig som Meningsfælle af sin afdøde Ven og protesterede imod, at denne var blevet kristeligt begravet, alluderende til, at det kun var sket mod Betaling. – Nu *paatalte Tryde* den »Forargelse«, *Lund* havde givet, og benægtede atter hans Ret til at tale ved Graven, hvad nogle af Forsamlingen billigede, men flere misbilligede, hvorpaa den skiltes i Ro.

For at hindre Gentagelsestilfælde tilraadete Tryde i sin medfølgende *Betænkning* omgaaende at gøre Offentligheden bekendt med Kancelliskrivelsen

⁵⁴ Brev 24/8 1857 fra Martensen til Dorner, Briefwechsel zwischen H. L. Martensen und I. A. Dorner. 1. Bd. Berlin 1888, S. 295.

⁵⁵ Brev 2/1 1856 fra Martensen til Laub, Biskop Otto Laubs Levnet. 1. Tidsr. Kbh. 1885, S. 315–316.

⁵⁶ Skr. 19/11 1855 fra Martensen til Tryde, Sjællands Bispearkiv, Afgj. Sager 1856/Nr. 721 (L. A.).

⁵⁷ Tryde henviser til Referatet af *Talens Hovedindhold* i »Berl. Tid.« 1855/Nr. 270 (Ma. Aft. 19/11), af Betydning for Drøftelsen af Talen, af hvilken det er vanskeligt at danne sig et paalideligt Begreb. (jvf. C. Weltzer: anf. V., S. 273).

af 21. Juni 1817;⁵⁸ men fraraadede bestemt al videre Forfølgelse af Sagen, dels vilde det fremkalde ny »forargelige Angreb« paa Kirke og Præsteskab fra den »fanatiserede Hob«; dels vilde Lund maaske kunne dømmes for Overtrædelse af nævnte Kancelliskrivelse, men næppe for sin Tales Indhold, som kun var en Gentagelse af Kierkegaards »skandaløse og oprørende Ytringer«, der var gaaet ligesaa upaataalt hen som »Morgenposten«s Bespottelser.⁵⁹

Som Trydes Skildring af Lunds Optræden har betydelig (omend ikke absolut) Kildeværdi, da Indberetningen er affattet den 20. November, altsaa paa et Tidspunkt, hvor Indtrykket af Begivenheden var forholdsvis frisk, saaledes er hans Betænkning et talende Vidnesbyrd om hans irenisk formidlende Natur og tillige om hans Syn paa Kirkestormen. I Modsætning til Trydes forsigtige, frygtsomme Forslag anmodede *Martensen* energisk og myndigt Kultusministeriet om Sagens Forfølgelse. Lund havde ikke blot som Taler ved Graven overtraadt den nævnte Kancelliskrivelse, men ved sin agiterende Tale »stræbt at nedbryde den kirkelige Handlings religiøse Indtryk« umiddelbart efter dens Afslutning og paa indviet Sted, og ved en hellig kirkelig Handling offentlig forhaanet Kirke og Præsteskab, mod hvilke han havde opagiteret Sørgeskaren. Sagen burde »eftertrykkeligt reprimeres« saavel af Hensyn til den Ret og Frihed til uforstyrret Gudsyndelse, der tilkommer ethvert Trossamfund og følgelig ogsaa Folkekirken, som til den offentlige Sædelighed og til Pressen, hvis hidtil upaatalte frække Forhaanelser af Kirke og Gejstlighed »paa en saa opsigtvækkende og udfordrende Maade« var traadt frem »som Gjærning« ved Begravelsen. Det afgørende var for *Martensen* at hævde Autoriteten til Sikring af Kirken og dermed af Samfundets ordenen, i hvilken Kirken var et af Hovedfundamentterne.⁶⁰ – At han i sin Forstaaelse af Trossamfundets Kultusrettigheder embedsmæssigt søgte at haandhæve, hvad »Berlingske Tidende« Dagen før offentligt havde udtalt, er indlysende.⁶¹

⁵⁸ *Kancelliskr.* af 21. Juni 1817: »... Det kan ikke være Nogen tilladt ved Ligbegjængelser enten i Kirke, Kapel eller Kirkegaard at holde nogen Tale uden dertil at have erholdt vedk. Præsts Samtykke, hvilket dog ikke bør tildeles Andre end dem, der efter Lovgivningen ere berettigede til at prædike ...« (Kgl. Reskr. og Resol. 7. Del. Kbh. 1827, S. 221).

⁵⁹ Skr. 22/11 1855 fra Tryde til *Martensen*, M. f. K. o. U., 1. Dpt. 1855/Nr. 3229 (R. A.). – Til Trydes Skildring af Begravelsen smlgn. *Troels-Lund: Et Liv*. Kbh. 1924, S. 239–240. – *Henriette Lund: Erindringer fra Hjemmet*. Kbh. 1909. [Nedskrevet 1876]. S. 175–176.

⁶⁰ Skr. 22/11 1855 fra *Martensen* til Kultusminist., Sjællands Bispearkiv, anf. Sag.

⁶¹ *Berl. Tid.* 1855/Nr. 272 (21/11). – Jvf. nærv. Afh. S. 88.

Hvorledes var nu Stemningen i den Lund-Kierkegaardske Familie efter den opsigtvækkende Begravelse? Interessen samler sig selvsagt om Sensationens Hovedskikkelse, *Henrik Sigvard Lund* (1825–89), ældste Barn af Agent, Silke- og Klædehandler en gros, Johan Chr. Lund (1799–1875), og dennes Kusine og Hustru Noline Christine født Kierkegaard (1799–1832), en Søster til Søren Kierkegaard.⁶² I 1842 var han blevet dimitteret fra den fremragende Pædagog Michael Niensens Borgerdydskole i København, Brødrene Kierkegaards gamle Skole; syv Aar efter fik han Lægeeksamen, gjorde Felttoget 1849–50 med som konstitueret Underlæge i Hæren og nedsatte sig, efter Kandidattjeneste paa Frederiks Hospital⁶³ og en Udenlandsrejse, som praktiserende Læge i København 1854.⁶⁴ Hans Livsløb faldt »i en stor Onkels Skygge«, og hans psykiske Anlæg synes paa flere Punkter at minde om Søren Kierkegaards.⁶⁵ Let bevægelig, som han var, blev han en varm Tilhænger af denne, tog i Mod-sætning til Familien, der var Biskop Mynsters Tilhørere, bestemt Afstand fra »den officielle Kirke«, men ønskede af ganske Hjerter at være Kristen.⁶⁶ Sammen med sin yngre Broder, Læge Michael Fr. Chr. Lund, tilsaa han daglig Søren Kierkegaard paa hans sidste Sygeleje.⁶⁷ Ved dennes Død mistede han sin »eneste og bedste Ven, en prøvet og altid trofast Raadgiver, en erfaren og altid sikker Vejleder«. ⁶⁸ Som Onklens Arvtager maatte han føle den kirkelige Begravelse, Kierkegaard fik, som et Forræderi mod Kirkestormeren. I oprigtig Indignation nedlagde han derfor sin flammende Protest ved Graven. Det voldte hele Familien stor Bedrøvelse, dels fordi han som Læge ikke betragtedes Opga-

⁶² S. K. var ikke, som af C. Weltzer antaget, Nicolines, men Petrea Lund f. Kierkegaards Yndlingsbroder; og ej heller er Noline, men Petrea Mor til Henriette Lund. (C. Weltzer: anf. V., S. 254. – Henriette Lund: anf. V., S. 166).

⁶³ Under S. Kierkegaards sidste Sygeleje paa Frederiks Hospital var det hverken *Henr. Lund*, som Troels-Lund meddeler (anf. V., S. 236), eller Broderen *Michael Lund* (f. 1826), som C. Weltzer skriver (anf. V., S. 266), der da gjorde Kandidattjeneste paa Hospitalet. Tjenesten faldt for Henr. L.'s Vedk. fra 1852 til 53 og for Mich. L.'s Vedk. fra 1/10 1852 til 54. (Kr. Carøe: D. dsk. Lægestand. Suppl.-Bd. t. 7. Udg. Kbh. 1904, S. 67–68. – C. Bentzien: D. dsk. Lægestand. 3. Udg. Kbh. 1860, S. 46).

⁶⁴ M. F. C. & O. H. Lund: Familie-Stamtavler. Kjøge 1890, S. A II. – Kr. Carøe: smst.

⁶⁵ C. Weltzer: anf. V., S. 235.

⁶⁶ smst. S. 251, 284.

⁶⁷ Brev 24/10 1855 fra Carl Lund til P. C. Kierkegaard, smst. S. 268. – Brev 10/11 1855 fra J. C. Lund til Samme, smst. S. 271.

⁶⁸ Brev 11/11 1855 fra H. Lund til Emil Boesen, Carl Koch: Søren Kierkegaard og Emil Boesen. Kbh. 1901, S. 43.

ven voksen, dels fordi han derved (formentlig) forspildte sin Fremtid.⁶⁹ Til Sorgen og Savnet over den Afdøde føjede sig Skamfølelsen over den unge Slægtnings ubesindige Optræden og maaske ogsaa bange Anelser om Følgerne af den strafbare Handling.⁷⁰

Stemningen blev dog endnu mere trykket i de følgende Dage. Familien ønskede Ro, men Henrik Lund fortsat Røre om den Afdøde. Dertil ærgerlig over Pressens misforstaaede Gengivelse af hans Tale ved Graven, maaske ogsaa for om muligt at afvende det truende Uvejr fra de kirkelige Myndigheder, hvorom Tryde, der nøje kendte Familien, kan have ladet et Ord falde, nedskrev den unge Læge den 20. November efter Hukommelsen sin omstridte Tale, »*Min Protest; hvad jeg har sagt og ikke sagt*«, som blev offentliggjort i »Fædrelandet« to Dage efter.⁷¹ Misforstaaende Tryde, som om denne tillod ham at tale, havde han taget Ordet for at *konstatere* Bibliciteten i Søren Kierkegaards Artikler i »Fædrelandet« og Realismen i »Øieblikket«, hvad Kirkestormerens kirkelige Begravelse tilfulde beviste.⁷² Han *protesterede* paa den Afdødes og

⁶⁹ Brev 16/12 1855 fra H. F. Lund til P. W. Lund, C. Weltzer: anf. V., S. 279.

⁷⁰ Troels-Lund: anf. V., S. 241.

⁷¹ Fædrel. 1855/Nr. 273 (22/11). – *Lunds Tale* ved Graven var »omtrent af samme Indhold« som angivet i »Fædrel.«, udtalte Tryde i Forhøret 10/4 1856 (jvf. nærv. Afh. S. 99 flg.). Det er den eneste foreliggende, tidligt paaviselige, Udtalelse om Talens Troværdighed. – *Protesten* fandt Optagelse i »Morgenposten« 1855/Nr. 277 (24/11) og »Folkebladet« 1855/Nr. 275 (28/11), men ikke i »Flyve-Posten« 1855/Nr. 274 (24/11), der ikke vilde bidrage til at gøre Skandale.

⁷² M. H. t. det eksempelvis valgte »Øieblikket« Nr. 2, Artikel 6 (»Vi ere Alle Christne«) [S. K.'s Bladartikler . . . ved A. B. Drachmann. Kbh. 1906, S. 129 flg.] spørger *H. Lund*: »Er denne Skildring ikke correct? See vi ikke idag, overensstemmende med hans Ord, det Factum, som de alle ere Vidner til, at denne stakkels Mand, uagtet alle sine energiske Protester i Tanke, Ord, Handling, Liv og Død, bliver af »den officielle Kirke« begravet som et kjært Medlem af denne. Hvad aldrig vilde være skeet i et jødisk Samfund, aldrig engang blandt Tyrker og Muhammedanere, at et Medlem af deres Samfund, der saa decideret var gaaet ud af det, efter sin Død, uden foregaaende Tilbagekaldelse, dog blev betragtet som Medlem af Samfundet, det var det forbeholdt »den officielle Christendom« at gjøre sig skyldig i. Kan denne da være »Guds sande Kirke?« Nei! Aldrig vilde »Guds Kirke« eller et sandt christeligt Samfund have tjent »Mammon«, aldrig i det mindste i den Grad eller saa aabenlyst, at den af Hensyn til Penge, eller maaskee til Slægtninges Credit, vilde have sat Hensynet til »Guds Rige og hans Retfærdighed« saaledes tilside, at den vilde ved en offentlig Begravelse uden videre have antaget en *saadan* Modstander og Opponent som et tro Medlem og behandlet ham som saadant! Aldrig! Hvad er da denne »officielle Christendom«? Naar den ikke er Christi sande Kirke, hvad den ikke kan være efter sine Handlinger, maa den være, hvad han, den Afdøde, ogsaa angav den for at være, »Affaldet fra Gud«, . . . »den store Skjøge, Babylon, med hvem alle Jordens Konger have bolet, og af hvis Horeriers Vin alle Folkeslag ere blevne drukne«.

egne Vegne imod, at deres Nærværelse ved Begravelsen betragtedes som »en Deltagelse i »den officielle Christendoms« Gudsyndelse: thi han er bleven bragt herhen imod sin stedse udtalte Villie, paa en Maade voldtagen, – og jeg er kun fulgt med for at constatere dette nu fuldførte Factum; ellers vilde hverken jeg eller han have været tilstede ved nogen »officiel christelig« Handling, efterat have indseet, hvad den »officielle Christendom« er.«⁷³ Bidende vittigt *korrigerede* han tilsidst Københavner-Pressens misforstaaede Referater af hans Tale ved Onklens Grav. – Den Lundske Protest, der, som vi skal se, forværrede hans Stilling hos Myndighederne, blev faa Dage senere efterfulgt af en i Søren Kierkegaards Aand og Stil ligesaa epigonagtig Artikel: »I næste Øieblik – hvad saa«, en mat Efterklang af Læremesterens »Øieblikket«.⁷⁴

Imedens overvejedes Sagen i *Kultusministeriet*, hvor man fra første Færd havde været opmærksom paa Kirkestormen og paa den Forargelse og de Farer, der fulgte i dens Spor, men ikke villet skride ind, saalænge Kierkegaards Virksomhed indskrænkede sig til Pressen; dels røbede hans Angreb paa den »officielle Kristendom«, set i Forbindelse med det tidligere Forfatterskab, en dyb religiøs Overbevisning, dels indtog han en »fremragende Stilling«; hertil kom, at en eventuel Domfældelse vilde forlene ham med Martyrkronen, hvad der burde undgaas. Men nu efter hans Død fandtes der ingen undskyldende Momenter for at lade Kampen fortsætte, naar den gav sig Udslag som i Oprindet ved Kierkegaards Begravelse. Enig med Martensen anmodede Kultusministeriet Justitsministeriet om at sætte Læge Lund under *justitiel Tiltale* for hans Optræden ved Onklens Jordefærd og med Henblik paa »Min Protest ... « tillige for Overtrædelse af Lov af 3. Januar 1851 § 8,⁷⁵ en Tiltale, som efter Mini-

Men den har idag forgrebet sig paa ham, den har dømt sig selv ved at ansee ham som »Christen« o: for Medlem af den »officielle christne Kirke«, den er, som der staaer i Joh. Aabenb. Cap. 18, »falden ... og er bleven Djævlens Bolig, et Fængsel for alle urene Aander, et Fængsel for alle urene og afskyede Fugle«. (Fædrel. smst.). – Et Afsnit af Talen, der blev fældende for ham ved Domskendelsen (jvf. nærv. Afh. S. 100).

⁷³ Fædrel. smst. – Pressen havde saalidsom Tryde (jvf. førnævnte Skr. 22/11 1855 til Martensen) faaet fat paa *Protesten* i snævrere Forstand.

⁷⁴ Fædrel. 1855/Nr. 276 (26/11). – Artiklen blev ogsaa udsendt som Pjece (dat. 22/11 1855. Kbh. 7 S. 8°). – Troels-Lund: anf. V., S. 241.

⁷⁵ *Lov om Pressens Brug* af 3. Jan. 1851 § 8: »Udgives noget Skrift, hvori der drives Spot med noget her i Riget bestaaende Religionssamfunds Tros lærdomme eller Gudsyndelse, straffes den Skyldige med Fængsel fra 1 til 6 Maaneder ...« (Saml. af ... Love og Anordninger ... 1849–59. Kbh. 1861, S. 88).

KIRSTINE NIELSDATTER
KIERKEGAARD.

FØD ROYEN
DØDE DEN 25 MARTS 1796
38 AAR GAMMEL
OG ER BEGRAVET
UNDER DENNE STEEN,
SOM HENDES EFTERLADTE
MAND HAR HELLIGT
HENDES MINDE.

M. P. KIERKEGAARDE
GRAVSTED
SØREN MICHAEL KIERKEGAARD
MAREN KIRSTINE KIERKEGAARD
FØD DEN 7 SEPTEMBER 1792
DØD DEN 15 MARTS 1852.
SØREN AABYE KIERKEGAARD

FØDT D. 5 MAI 1813.
DØD D. 11 NOVEMBER 1853.
DET ER EN LIDEN TID,
SÅA HAR JEG VUNDET,
SÅA ER DEN GÅNSKE STRID
MED EET FORSVUNDET,
SÅA KAN JEG HVILE MIG
I ROSENSALE
OG UAFLEDELIG
MIN JESUM TALE.

ANNE KIERKEGAARD
FØD LUND

GIK HIEM TIL BERREN
DEN 31 JULI 1854
I HENDES ALDERS 67 AAR
ELSKET OG SAVNET AF
HENDES EFTERLADTE BØRN
PAARØRENDE OG VENNER
MEN ISKRI AF HENDES GAMLE MAND
MICHAEL PEDERSEN
KIERKEGAARD
SOM DEN 9 AUGUST 1858
FULGTE EFTER HENDE
IND I DET EVIGE LIV
I HANS ALDERS 82 AAR.

Det Kierkegaardske Familiegravsted. Assistentens Kirkegaard, København.

Foto februar 1971 af Elfelt, Kgl. Hoffotograf.

steriets Mening vilde finde fuld Billigelse i »den langt overvejende Del af Folkets kirkelige Bevidsthed eller Sømmelighedsfølelse«. ⁷⁶

Den Lundske Families Ældste sad dog ikke med Hænderne i Skødet. Den ovennævnte *Johan Chr. Lund*, »dansk Jurist«, en velstaaende Forretningsmand og Grundejer og velanskreven Borger med adskillige Tillidshverv fra de unge Aar som Stænderdeputeret, Borgerrepræsentant og Fattigvæsensdirektør, ⁷⁷ stod vel ligesaa fremmed overfor Sønnen Henrik Lunds aandelige Udvikling og Discipelforhold til Søren Kierkegaard, som han selv havde staaet uforstaaende overfor denne sin Svoger; ⁷⁸ men hans praktiske Sans, Omtanke og Initiativ viste sig tydeligt i hans energiske Forsøg paa at redde Sønnen, der i Tiden omkring December var i en stærkt exalteret Sindstilstand, ud af den for ham i Længden uholdbare Situation. Maaske var Henrik Lund allerede da klar over, at han ikke magtede Opgaven som Søren Kierkegaards Arvtager, havde maaske ogsaa begaaet det mislykkede Selvmordsforsøg, hvor han i sidste Øjeblik reddedes af Faderen. ⁷⁹ Denne, der havde Forbindelserne i Orden, erfarede Forhandlingerne om Sagsanlægget og gjorde flere Forsøg paa at faa det afværget. ⁸⁰ »I faderlig Bekymring« bad han saaledes i Julemaanedens Begyndelse Kultusminister C. Hall om at afstaa fra det paatænkte Skridt – Sønnen havde jo været under en flereaarig, »overordentlig Paavirkning« fra Søren Kierkegaard; og en Retssag med de »uudeblivelige Forbitrelser« maatte befrygtes at faa han til at kuldkaste den nu tagne Beslutning om at ophøre med offentlige Udtalelser om religiøse Spørgsmaal. ⁸¹ I dette kloge og forsigtige *Bønsskrift* sagde Lund netop saa meget, som der paa det daværende Tidspunkt kunde siges, naar der skulde arbejdes paa Sagens »skaansomste Bedømmelse«. Samtidig blev der i Kultusministeriet indvirket mundtligt i Læge Lunds Favør.

Ministeriet erfarede saaledes, at Henrik Lund lige siden sin Optræden ved Onklens Grav havde været i en saa *exalteret Sindstilstand*, at han muligvis ikke

⁷⁶ Skr. 28/11 1855 fra Kultus- til Justitsminist., M. f. K. o. U., 1. Dpt. Brevbog 1855/Nr. 3229 (R. A.).

⁷⁷ Bricka, 1. Udg. Bd. 10 (1896), S. 434 flg. (E. Meyers Artikel, J. C. Lund). – Hans Jensen: De dsk. Stænderforsamlings Historie 1830–1848. 2. Del. Kbh. 1934, S. 692 (29, 34, 71). – Troels-Lund: anf. V., S. 60.

⁷⁸ Henriette Lund: anf. V., S. 168.

⁷⁹ Troels-Lund: anf. V., S. 241.

⁸⁰ Brev 18/12 1855 fra Mich. Lund til P. C. Kierkegaard, C. Weltzer: anf. V., S. 287.

⁸¹ Skr. 9/12 1855 fra J. C. Lund til C. C. Hall, M. f. K. o. U., 1. Dpt., 1855/Nr. 3369 (R. A.).

var fuldt moralsk og kriminelt tilregnelig og nødvendigvis maatte forlade Hovedstaden, ligesom det værste maatte befrygtes, hvis han skulde udsættes for en Retssag med de dermed forbundne Anfægtelser. Dette i Forbindelse med Agent Lunds Andragende bragte Ministeriet til en *fornyet Overvejelse* af Trydes Betænkning om Sagen. Mon der ikke nu var Anledning til at *frafalde* den begærede Retsforfølgelse, som foreløbigt var blevet stillet i Bero i Justitsministeriet? Først skulde dog Sjællands Biskop høres.⁸² – Intet kunde imidlertid rokke *Martensen* i hans eengang indtagne Standpunkt. Agent Lunds Andragende var ham for subjektivt til overhovedet at komme i Betragtning. En mulig Konstatning af Læge Lunds Tilregnelighedsgrad vilde vel kunne ændre Sagen noget, men ikke ganske. *Hensynet* til Folkekirken og den offentlige Sædelighed forbød en stiltiende Opgivelse af Sagen og krævede for Offentligheden en Afgørelse til Afværgelse af ikke blot formelle Lovovertrædelser, men ogsaa af reelle Forargelser.⁸³ – For *Kultusministeriet* var der da ikke andet at gøre end at lade Justitsministeriet iværksætte den begærede Retsforfølgelse.⁸⁴

Op mod Jul beordredes *Københavns Politidirektør*, Cosmus Bræstrup, til at sætte *Henrik Lund under Tiltale* for Overtrædelse af Kancelliskrivelsen af 21. Juni 1817, for usømmelig Krænkelse saavel af den Ro og Orden, der burde ledsage Begravelseshandlingen, som af det Steds Hellighed, hvor den foregik, samt for de i hans Tale ved Graven (jvf. »Min Protest ... «) fremførte grove Fornærmelser mod Folkekirken og dens Gejstlighed.⁸⁵ Lige efter Nytaarsskiftet beskikkedes til Aktor Overretsprøkurator *Vilh. Burchard Dahl* (1794–1860), især kendt som Gods- og Fideikommissadministrator, og efter Lunds Anmodning til Defensor Overretsprøkurator *Lars Chr. Larsen* (1813–73), en kyndig Jurist, bedst kendt som Folketingsmand og Borgerrepræsentant, senere Borgmester for Københavns Magistrats 1. Afdeling.⁸⁶ Sagen kom til Behandling i Københavns

⁸² Skr. 12/12 1855 fra Kultusminist. til Sjællands Biskop, Sj.' Bisparkiv, anf. Sag.

⁸³ Skr. 14/12 1855 fra Martensen til Kultusminist., Sjællands Bisparkiv, anf. Sag. – jvf. Brev 18/12 1855 fra Mich. Lund til P. C. Kierkegaard, C. Weltzer: anf. V., S. 287.

⁸⁴ Skr. 17/12 1855 fra Kultus- til Justitsminist., Justitsminist. 1. Dpt. 1856/Nr. H. 3464 (R. A.). – *Retssagen* blev altsaa ikke, som af C. Weltzer formodet (anf. V., S. 286), *anlagt* af Stiftspr. Tryde.

⁸⁵ Skr. 19/12 1855 fra Justitsminist. til Kbh.'s Politidirektør, dennes Arkiv, Jour. f. Fogedforretn. Litr. L. 1855–56/Nr. 1020 (L. A.).

⁸⁶ Skr. Jan. 1856 fra H. Lund til Kbh.'s Politidirektør, smst. – Aktor- og Defensorbeskikkelser 7/1 1856 fra Kbh.'s Politikammer til Dahl og Larsen, Kbh.'s Criminal- og Politiret 1856/Nr. 11 (L. A.). – H. Hjorth-Nielsen: *Dske Prokuratorer*. Kbh. 1935, S. 80, 202–203. – Bricka, Ny Udg., Bd. 14 (1938) S. 53 (P. Engelstofts Art., L. C. Larsen).

Kriminal- og Politirets 5. Kriminalkammer paa det gamle Raad- og Domhus paa Nytorv. Under *Proceduren*, der var skriftlig, paastod Aktor Tiltalte idømt »Hensættelse i Fængsel i en passende Tid«,⁸⁷ hvorimod Defensor paastod sin Klient frifunden for Tiltalen.⁸⁸ Tildels paa Aktors Forlangende ønskedes af de Voterende, Justitiarius A. L. Drewsen og Assessorerne A. C. Meyer, G. L. Köpke, J. J. Buntzen og S. J. Gudenrath forskellige Oplysninger indhentet gennem *Forhør*.⁸⁹

Det fremgik heraf, at *Lund* fik at gøre med Forberedelserne til Onklens Jordefærd, men hverken kunde eller vilde hindre, at denne foregik paa vanlig Vis; tværtimod vilde »den officielle Kirke«, hvad han efter Læremesteren ønskede, stille sig selv i det rette Lys, naar den stiltiende jordfæstede Kirkestormeren efter det sædvanlige Ceremoniel. Uden Kendskab til den fatale Kancelliskrivelse forberedte han sig til at tale efter Begravelsens Afslutning, men nedskrev ikke Talen. I sin daværende exalterede Sindstilstand tillagde han sin Optræden større Betydning, end han nu gør. Det konsekventeste havde selvfølgelig været, at han var udeblevet fra Begravelsen. — *Tryde*, der nøje kendte den Afdødes Familie, forespurgte denne, om det kunde antages, at Søren Kierkegaard trods sine Anskuelser havde ønsket kirkelig Begravelse, som især Læge Lunds Fader Agenten og P. C. Kierkegaard ønskede,⁹⁰ da den Afdøde intet havde bestemt derom. Tryde, der kun vilde forrette Jordpaakastelse,⁹¹ søgte, omend for sent, at faa Sørgehøjtiden henlagt fra Vor Frue til Frederiks Hospital eller Helliggeists Kapel. Med Hensyn til Oprinnet ved Graven har Lund senere erkendt at have fejlet.

Under Forhørene konstateredes der *ikke* at være forefaldet *Uordener* ved Begravelsen; men der herskede Uenighed om, hvorvidt Tryde havde forbudt

⁸⁷ Aktor paaberaabte sig Presseloven 3. Jan. 1851 § 8, Frd. 12. Marts 1735 §§ 2, 6–3–10, Grundloven § 81. (Aktors Indlæg 22/1 1856, Kbh.'s Cr. o. Pol.-Ret 1856/Nr. 11).

⁸⁸ Defensors Indlæg 12/2 1856, smst.

⁸⁹ Voteringsblad 22/2 – 19/3 1856, smst.

⁹⁰ smlg. Brev 16/11 1855 fra H. F. Lund til Vilh. Lund, C. Weltzer: anf. V., S. 273. — Efter det af *Lund* i Forhøret udtalte var det P. C. *Kierkegaard*, der fastsatte Begravelsen fra Vor Frue. — jvf. Troels-Lund: anf. V., S. 239. — Efter Henriette Lund (anf. V., S. 175) fandt P. C. K. ved sit Komme til Kbh. ihvertfald Begravelsesdagen fastsat. — S. K.'s Døds-annonce, underskr. af P. C. K., bragte Adresseavisen (1855/Nr. 268) først 16. Novbr.

⁹¹ Efter det af *Lund* i Forhøret udtalte ønskede *Tryde* ikke at tale over S. Kierkegaard, fordi han, mens denne levede, oftere havde været i Strid med ham ang. deres forskellige religiøse Meninger.

Lund at tale ved Graven; Politibetjentene M. Hertz og L. H. Klein, der var beordret til Begravelsen, hævdede et saadant *Forbud*, som Lund og Tryde begge benægtede – den sidste iøvrigt i Realiteten i Modstrid med sin egen Indberetning om Affæren.⁹² *Følget* var efter Lund ringe i Antal, efter Tryde meget betydeligt, men efter Politiet paa omtrent et Par Hundrede Personer.⁹³ Praktiserende Læge H. W. Meyer, den senere verdensberømte Ørelæge, der først havde behandlet Lund for en Nervesygdom i Marts og April 1856, kunde ganske vist ikke erklære sig om Patientens legemlige og psykiske Tilstand i Tiden omkring Søren Kierkegaards Begravelse; men en Samtale med Lund Dagen efter Jordefærden røbede for ham kun en *temmelig irriteret Sindsstemning*, men hverken Tegn paa Forvirring eller Sindssygdom.⁹⁴ Samtlige Forklaringer var vel paa forskellige Punkter meget afvigende, men kunde ikke i Hovedsagen faa nogen Indflydelse paa Sagens Afgørelse.

Den 24. Maj optog Retten Sagen. Den dygtige og skarpsindige Assessor A. C. Meyer⁹⁵ konciperede *Dommen*: Da Retten ikke turde forkaste Lunds »Assertum« om at have betragtet Trydes Holdning som et Samtykke, blev han frikendt for Tiltalen for Overtrædelse af den nævnte Kancelliskrivelse. Det kunde ikke bevises, at han paa en usømmelig Maade havde krænket den Ro og Orden, som burde ledsage en kirkelig Handling. Det var uforholdent at undersøge, om Lunds Tale indeholdt noget fornærmeligt mod Folkekirkens Gejstlighed i Almindelighed, da det Offentlige ikke efter Injurielovgivningens Grundsætninger fandtes at have Kompetence til at optræde som Sagsøger under en Justitssag. »Derimod skønnedes det at være en Følge baade af almindelige Retsgrundsætninger og den positive Lovgivnings Analogi, in specie Presselovens § 8, saavel at Staten er beføjet til Paatale, som at Strafansvar er paadraget, naar Folkekirken angribes med haanlige og nedsættende Udtryk i et offentligt Foredrag til en i Anledning af en kirkelig Handling forsamlet Mængde«. Dette var netop Tilfældet i »Min Protest«. Det kunde ikke »disculpere« Lund, at de samme eller lignende Udtryk som hans ustraffet havde været fremsat i Pjecer og Blad-

⁹² se nærv. Afh. S. 92.

⁹³ Smlgn. det af Tryde i Indberetningen anslaaede Antal, nærv Afh. S. 92.

⁹⁴ *Forbør* 1856: 8/4 over Lund, 10/4 over Tryde, 16/4 over Meyer (Mentalitetserklæring af 19/4), 23/4 over Hertz og Klein. (Forhørsudskrifter, Kbh.'s Cr. o. Pol.-Ret smst.). – Bricka, Ny Udg., Bd. 15 (1938) S. 555 flg. (Jul. Petersens Art., H. W. Meyer, rev. af A. Thornval).

⁹⁵ Troels G. Jørgensen: Bidrag til Højesterets Historie. Kbh. 1939, S. 65.

artikler, eller at flere af dem var bibelske Udtryk med symbolsk Betydning. Derfor blev han idømt en *Mulkt* paa 100 Rd. til Københavns Fattigvæsens Hovedkasse og skulde betale alle Sagens Omkostninger, derunder Salærer til Aktor og Defensor med 10 Rd. til hver. – De samme Assessorer som før nævnt med undtagelse af A. Holmblad, der indtraadte under Drewsens Fraværelse, afgav *enigt Votum*; dog ønskede Gudenrath Mulkten nedsat til 50 Rd.⁹⁶

Saa blev Dommen *afsagt* den 5. Juli.⁹⁷ At Hovedstadspressen ikke blot bragte Konklusionen, men ogsaa aftrykkede Dommen in extenso, omend ejendommeligt nok uden Kommentarer, viser Offentlighedens Interesse for Sagen.⁹⁸ Fem Dage efter fik Lund paa Politikamret af to edsvorne Betjente forkyndt Dommen, som han erklærede sig tilfreds med.⁹⁹ Hverken Kultus- eller Justitsministeriet fandt Anledning til at indanke Dommen for Højesteret.¹⁰⁰ Den 15. August blev Mulkten og Sagens Omkostninger betalt.¹⁰¹ Men da havde Lund forlængst bedt Tryde og P. C. Kierkegaard om Forladelse for sin Optræden og *ændret sin Holdning* overfor Folkekirken. Forvirret og egenmægtigt erkendte han at have tumlet om »paa gale Veje« og forstod, at det eneste rigtige for ham var at opgive sin ukaldede Indblanden i Kirkestormen og søge ind i »Kristi Kirke«.¹⁰² Først 1868 *tilbagekaldte* han offentligt sin Tale ved Søren Kierkegaards Grav.¹⁰³

I Søren Kierkegaards Historie er Henrik Lunds Optræden et lille dramatisk Intermezzo, i den unge Læges Liv en Milepæl i hans Udvikling. I *Martensens* Historie er Affæren et typisk Exempel paa, hvorledes han som Biskop søgte at

⁹⁶ Voteringsblad 11/6 – 4/7 1856, Kbh.'s Cr. o. Pol.-Ret, smst.

⁹⁷ Kbh.'s C. o. Pol.-Rets Domsprotokol Nr. 13 (1855–56) (L. A.).

⁹⁸ Berl. Tid. 1856/Nr. 154 (Aft. 5/7); Nr. 156 (Aft. 8/7). – Flyve-Posten s. A./Nr. 155 (7/7); Nr. 157 (9/7). – Dagbl. s. A./Nr. 156 (7/7); Nr. 158 (9/7). – Fædrel. s. A./Nr. 154 (5/7); Nr. 156 (8/7). – Morgenposten s. A./ Nr. 155 (7/7); Nr. 157 (9/7).

⁹⁹ Paategning paa Domsudskrift, Kbh.'s Politidir.'s Arkiv, Jour. f. Fogedforretn. Litr. L. 1855–56/Nr. 1020.

¹⁰⁰ Skr. 31/7 1856 fra Kultus- til Justitsminist., M. f. K. o. U., 1. Dpt. Brevbog 1856/Nr. 1962 (R. A.). – Skr. 9/8 1856 fra Justitsminist. til Kbh.'s Politidir., dennes Arkiv, anf. St.

¹⁰¹ Anf. Jour. f. Fogedforretn.

¹⁰² C. Weltzer: anf. V., S. 287. – Brev 5/4 1856 fra J. C. Lund, smst S. 288. – Brev 3/7 1856 fra H. Lund til P. C. Kierkegaard, smst. S. 288–289.

¹⁰³ H. Lund: En Brevvexling med Recitativ. Kbh. 1868, S. 15–16. – *Jobs. Hoblenberg* aftrykker i sin Bog, »Søren Kierkegaard« (Kbh. 1940), efter »Fædrelandet« H. Lunds »Min Protest (S. 310–313), men omtaler hverken nærmere denne Artikel eller Processen, skønt diverse Kilder burde have ledet Forfatteren paa Sporet, bl. a. Carl Weltzers flittige og fortjenstfulde Arbejde, »Peter og Søren Kierkegaard«. Omtalen af Lund (S. 314) er historisk set ganske utilfredsstillende.

værne Folkekirken mod opløsende og nedbrydende Tendenser, in casu Søren Kierkegaards Disciple. Hurtigt greb han ind, og energisk hævdede han sit eengang indtagne principielle Standpunkt til Værn for Folkekirken og den offentlige Sædelighed og dermed for den bestaaende Samfundsorden. Men glemmes maa ikke, at bag den sagligt imponerende Princip-Hævdelse skjulte sig personligt hans glødende Antipati, ja Aversion mod Søren Kierkegaard, hvad der her for Alvor kom til at ramme den unge Læge, for hvem man ikke sporer den ringeste Sympati hos Martensen. Og dog! Selvom den ovennævnte Dom sandsynligvis har været noget af en Skuffelse for Bispen, var det dog blevet fastslaaet ved Dom, at man ikke i en kirkelig Forsamling upaataalt kan angribe Folkekirken med haanlige og nedsættende Udtryk i et offentligt Foredrag, som det var sket i »Min Protest«.